

FÉNYSZÓRÓ

Emberi sors

Torma Dénes

A múlt, ez a megsemmisült, valamikori emberi jelen, emlékezetté vált hétköznapok sora; évszámokká merevült tettek, gondolatok sokasága; a volt-nak és a van-nak holtan is annyira élő, emberbe szökkenet találkozása furcsamód meg tudja tréfálni azt, aki visszaél vele, aki megtagadja, vagy elfelejti. Ellene fordul, nekiszzegezi mementóit, és vádol: J'acusse! Vádolok!

Vádolom a jelent, amely megtagadta a múltat! Vádolom a meglett férfit, aki elfeledte ifjúságát! Vádolom az érett férfi emlékezetét, amely kitörölte magából nagy eszméit! Vádolom a zsarátnokot, amely valamikor tűz volt, és annyira tudott lobogni, másokban is felgyújtva a tüzet! Vádolom az embert, aki hajdani tetteit tettlegességgé változtatta, aki megismerte a megalkuvást; aki annyira tudott eszméiben élni, s most csak önmaga árnyéka lett; aki nem veszi észre, hogy volt énje fegyverei fenyegetően merednek rá!

André Malraux-ról van szó, a hajdani forradalmárról s most miniszter-ről; az íróról, aki írók ellen támad; a szabad gondolat volt harcosáról, aki szemrebbenés nélkül tud a szabad gondolat ellen felkelni.

Nagy múlt az André Malraux-é! Regények sora mutatja és őrzi ma is a forradalmár Malraux eszmevilágát. Bejárta az egész világot Kínától Spanyolországig; ott volt, ahol a magára ébredt világ hallatta szavát, ahol az emberi érzelmek forrni kezdtek. Ott volt, ahol a szabadság zászlait magasra emelték, ahol a Petőfi emlegette „szőlőszemre” az érlelő napsugár mosolygott. Kínából hozta az *Emberi sors* nagy témáját és felejthetetlen alakjait, Spanyolországból a *Remény* forradalmi elvét. Bukott forradalmak, de nagyra-törő emberi hitek, akaratok, tettek énekese volt Malraux a két világháború között.

Azután a forradalmár Malraux meghasonlott, a majdnem húsz évig tartó béke alkonyán hátat fordított forradalmi eszméinek. Élete ismerői, művei francia elemzői valószínűleg rá tudnak mutatni megroppanása okaira. Az okok szövevénye valószínűleg a személyes mozzanatokat éppen úgy tartal-

mazza, mint ahogy azokat a messzire mutatókat is, amelyek egy Sztalin politikáját is felölelik. A háborút a francia ellenállási mozgalom harcosa és de Gaulle nemzeti mozgalmának híveként éli át. Még megírja az *Altenburgi diófák* nagyra tervezett első részét, már degaullista szellemben, és azután regényíróként elhallgatott.

Nem véletlenül nemul el benne a regényíró éppen akkor, amikor elnémitotta önmaga igazabb énjét is. Malraux, az író, a forradalmak szerelmese volt, a harcok énekese. Az életben járt, emberi sorsok fonálát fűzte regényeiben. S emberi sorsnak csak a forradalmárét hitte. Nagy művészettörténeti kísérlete, amelyet a háború után alkotott, már az árnyakkal barátkozást állítja előtérbe.

Malraux jelene törpe karikatúrája nagy múltjának. Nem lehet büntetlenül megtagadni az ifjúkor eszményeit, mert az bosszút áll a renegátságban. Nemcsak terméketlenül, de az erkölcs mély rétegeit is felkavarja, élére állítva a múlt és jelen hitvallásának ellentéteit. Malraux, az ember, most veszítette el a csatát, mint ahogy elvesztette, a jelek szerint, íróságát is.

De Gaulle minisztereként, a francia kultúra sáfáraként egyetértett azokkal a szankciókkal, amelyek a hivatalos Franciaország fogatosított az algériai háborút elítélő nyilatkozat 121 aláírója ellen. Írók, tudósok, művészek ellen indult meg a hajszja Malraux áldásával és hozzájárulásával is. Annak a Malraux-nak a hozzájárulásával, aki valamikor Ernst Thälmann ügyéért nagy mozgalmat szervezett, mert a szabad gondolat harcosát látta benne; aki Spanyolországba ment harcolni a terror, a diktatúra, a szabad szó elfojtója ellen.

Most a szabad gondolat elhallgattatásában cinkoskodik már azzal is, hogy néma maradt de Gaulle minisztereként. S ilyen esetekben a hallgatás bűn, a néma ajak az embertelenség szövetségese, mint ahogy Babits Mihály, önmaga némaságával leszámolva mondta: „mert vétkesek közt cinkos, aki néma”. Mert Sartre-ék százhuszenegyen Franciaország lelkiismeretété váltak, s itt már nemcsak politikai hitvallásról van szó (Aragon például nem írta alá a kiáltványt!), hanem az emberség próbájáról is. Ezen a vizsgán egyaránt megbuktak mind a hallgatók, szavukat fel nem emelve, mind pedig azok, akik az állam hatalmával felkeltek az aláírók ellen. Malraux azt mondta egykor: az ember a tettei. S ha most Malraux-t a tettek mérlegére állítjuk, féltő, nagyon könnyűnek fog találatni. Szemmellátható: más Malraux fogalmazta meg az idézett gondolatot, és más jellegű tettek értelme világít az aforizma tömörségében.

Malraux nagy alkotásai: *Az emberi sors*, a *Remény*, *Az altenburgi diófák* élnek a maguk, alkotójuktól független életét. A mai Malraux erkölcsi válsága nem tudja megváltoztatni sem értelmüket, sem mondanivalójuk végső kicsengését, mint ahogy nem tud kitérni a világ közvéleményének elítélő állásfoglalása elől sem. Az emberek tudatában *Az emberi sors* és írója éli életét, s elkerülhetetlen, hogy lelkes olvasói szembe ne állítsák önmagával az önmagát megtagadó író, a múltjához, eszményeihez hűtlenné vált embert és politikust. Ma művei zord bírakként mondják ítéletüket André Malraux mai világa, mai tettei felett. Az „*emberi sors*”, ahogy Malraux megrajzolta, a tragédia nagyságát hordozta magában. Az az emberi sors pedig, amit Malraux élete példáz, tragikomikus kudarcba torkollik. Mert hiszen ha a történelem megismétli önmagát, azt csak a komikus fókán teszi. A nagyság tragikus, világot megváltoztatni akaró szándéka így változott Malraux esetében az önmaga árnyékává váló komikus kacajává. Akkora volt Malraux múltja, akkora a műveiből kicsengő emberség, hogy mostani tettei, amelyek az emberség nevében szólók ellen irányulnak, csak önmagukba hullhatnak vissza. Malraux így él művei börtönében még akkor is, amikor megtagadja őket.